

АВТ
138

2

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

ЛЕГЕЗА ЛАРИСА АНАТОЛІЇВНА

УДК 343.133

**ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ТАКТИЧНІ ПИТАННЯ ПІДТРИМАННЯ
ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ХАБАРНИЦТВО**

Спеціальність: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидат юридичних наук

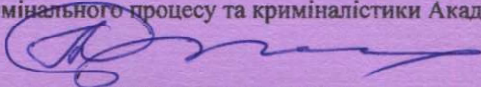
Київ – 2013

Велимишановичу Юрію
Левитовичу згешеною і вваженою
їєю шкоро відкрито від авторки

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент
БОЯРОВ ВІКТОР ІВАНОВИЧ
Академія адвокатури України,
професор кафедри кримінального процесу та
криміналістики

В 0 1 0 0 0 8 7 1

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
КОРЖ ВАЛЕНТИНА ПАВЛІВНА,
Харківський національний університет внутрішніх
справ, професор кафедри кримінального процесу та
криміналістики

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Інв. №

22471A

кандидат юридичних наук, доцент
БЕДНАРСЬКА ВАЛЕНТИНА МАРЦИНІВНА,
Луганський державний університет внутрішніх справ
ім. Е.О. Дідоренка, доцент кафедри кримінального
процесу та правосуддя

Захист відбудеться 18 вересня 2013 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.122.01 в Академії адвокатури України за адресою: 01032, Київ-32, бульвар Тараса Шевченка, 27.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Академії адвокатури України за адресою: 01032, Київ-32, бульвар Шевченка, 27.

Автореферат розісланий «16» серпня 2013 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

К.В.Легких

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Тенденції розвитку кримінального провадження об'єктивно обумовлюють удосконалення однієї з пріоритетних функцій прокуратури – підтримання державного обвинувачення в суді.

Сучасний стан наукових досліджень цієї функції прокуратури ще неповною мірою відповідає послідовній реалізації європейських принципів судочинства. При цьому недостатньо уваги приділяється особливостям підтримання державного обвинувачення за окремими категоріями кримінальних правопорушень. До них, зокрема, відноситься хабарництво, від якого страждають не лише окремі громадяни, але й великі групи осіб, держава, а судові процеси інколи тривають роками.

Корупція в Україні перетворилася на одну з головних загроз національній безпеці та демократичному розвитку держави. Негативний вплив корупції на політичний і соціально-економічний розвиток суспільства і держави має комплексний та системний характер. У Законі України «Про основи національної безпеки України» (ст.7) поширення корупції, хабарництва в органах державної влади назване серед основних загроз національній безпеці України.

Прямо чи опосередковано до загальних питань підтримання державного обвинувачення, тактики проведення окремих слідчих дій у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з хабарництвом, методичного забезпечення функції підтримання державного обвинувачення, підвищення ефективності діяльності прокурора в судовому провадженні мали відношення і внесли свій внесок в їх розробку такі українські і російські вчені, як: Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, Л.Є. Арочер, М.І. Бажанов, В.І. Басков, І.В. Вернидубов, Л.Р. Грицаско, В.В. Долежан, В.С. Зеленецький, О.Б. Зозулинський, П.С. Елькінд, П.М. Каркач, В. Косюта, Ю.В. Кореневський, В.П. Корж, Ю.І. Крючко, В.Т. Маляренко, І.Є. Марочкін, Я.О. Мотовиловкер, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, Ю.Є. Полянський, М.В. Руденко, В.М. Савицький, М.С. Строгович, М.В. Юрчишин, Ю.О. Фідря, В.Д. Фінько та багато ін. В останні роки (2011 р.) з питань методики розслідування хабарництва дисертаційні дослідження підготовлені М.В. Ліщенком та В.М. Трепаком.

Проте, існує багато невирішених в законодавстві питань діяльності державного обвинувача в суді, і значна частина цих проблем залишається предметом суперечок і дискусій. Прискорити їх розв'язання особливо важливо у зв'язку зі змінами кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. N 1001/2011 було схвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 р.р, метою якої є зменшення рівня корупції в Україні шляхом усунення передумов її виникнення через впровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності тощо. Для її реалізації необхідні узгоджені дії державних органів та органів місцевого самоврядування щодо приведення антикорупційної політики України у відповідність з міжнародними стандартами у сфері запобігання і протидії корупції, оскільки окремі положення законодавства не відповідають у повній мірі світовим антикорупційним стандартам, передбаченим Конвенцією ООН проти корупції, Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією (ETS 173), рекомендаціями

Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) та інших міжнародних інституцій. Гостро назріла необхідність приведення положень щодо хабарництва у відповідність до стандартів Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, що ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 р. № 252-V, аби вони у повній мірі охоплювали будь-яку форму неправомірної вигоди: як, з одного боку, щодо хабарництва в публічному секторі, так і хабарництва та зловживання впливом у приватному секторі, з іншого. З огляду на це, готується проект Закону України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами зазначеної Кримінальної конвенції, що буде сприяти виконанню взятих Україною зобов'язань щодо криміналізації всіх проявів корупційних діянь, а також дозволить привести положення вітчизняного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами у цій сфері.

У Рекомендації К 2000 (19) Комітету Міністрів держав-членів Ради Європи «Про роль державного обвинувачення у системі кримінального переслідування» відзначено, що держави-члени мають вжити ефективних заходів, щоб забезпечити виконання державним обвинувачем своїх професійних функцій в належних правових та організаційних умовах.

У рейтингу країн за рівнем корупції Україна займає 152 місце серед 183 країн світу. При цьому за офіційною статистикою МВС України кількість зареєстрованих фактів хабарництва має тенденцію до зменшення: якщо у 2008 році зареєстровано 2297 фактів хабарництва, у 2009 – 2764, у 2010 – 2914, то в 2011 – 2875. Все це супроводжується зменшенням показників розслідуваних злочинів зазначеної категорії: якщо у 2010 році розслідувано 2950, то у 2011 – вже 2883 справи. Зокрема, в АРК Крим в 2011 році до суду направлено 73 кримінальні справи про хабарництво, де серед обвинувачених 25% - працівники правоохоронних органів, 20,9% - службовці органів місцевого самоврядування та 11,9% - представники контролюючих органів. Зазначена негативна тенденція у боротьбі з корупцією в Україні підтверджується висновками вітчизняних та зарубіжних експертів, політичних та громадських діячів тощо.

Як показує слідча та судова практика, «новітнє» хабарництво відноситься до злочинів, які викликають труднощі при розслідуванні та розгляді їх в суді, у тому числі й при підтриманні державного обвинувачення. В той же час питання, пов'язані із забезпеченням діяльності державного обвинувача в суді по такій категорії проваджень, як хабарництво, практично не досліджувалися, не розроблені методика й тактика цієї діяльності. Ось чому комплексне дослідження саме у цій сфері є досить актуальним та зумовлено необхідністю удосконалення діючого законодавства та практики його застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011-2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14-10.

Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Академії адвокатури України (протокол № 5 від 18.04.2011р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних положень, спрямованих на вдосконалення правового статусу прокурора в суді першої інстанції у кримінальному провадженні, тактики підтримання державного обвинувачення, а також розв'язання низки проблем, що мають не тільки доктринальне, а й практичне значення. Визначена мета зумовила вирішення наступних завдань:

- уточнити й обґрунтувати категоріальний апарат: кримінальне переслідування, кримінальне провадження, обвинувачення, державне обвинувачення, державний обвинувач, прокурор, підготовка до підтримання державного обвинувачення, типова судова ситуація, тактичний прийом державного обвинувача;

- визначити правовий статус державного обвинувача у кримінальному провадженні, проаналізувати зміст повноважень державного обвинувача у суді першої інстанції;

- розробити загальні рекомендації для прокурорів щодо визначення предмету та меж доказування у кримінальних провадженнях про хабарництво;

- проаналізувати засоби та методи криміналістичної науки на предмет можливості їх використання при опрацюванні тактики підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях про хабарництво;

- сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавчої регламентації процесуальних повноважень державного обвинувача в суді першої інстанції.

Об'єктом дослідження виступають кримінальні процесуальні відносини, які виникають і розвиваються у зв'язку з реалізацією процесуальних повноважень прокурора в суді першої інстанції, засоби та методи криміналістичної науки на предмет можливості їх використання при опрацюванні тактики підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях про хабарництво.

Предметом дослідження виступають процесуальні та тактичні питання підтримання державного обвинувачення у провадженнях про хабарництво.

Методи дослідження обрані з урахуванням специфіки цілей, завдань, об'єкта і предмета дослідження. У роботі використано діалектичний метод наукового пізнання дійсності, за допомогою якого поглиблено понятійний апарат, з'ясовано сутність діяльності прокурора з підтримання державного обвинувачення в суді. Використано також спеціальні методи дослідження – історико-правовий, порівняльно-правовий, статистичний, системно-структурний, моделювання, спостереження, узагальнення та ін. Зокрема, використання історичного і порівняльно-правового методів дозволило простежити в історичному аспекті становлення та еволюцію інституту підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про хабарництво в законодавстві, теорії та судовій і прокурорській практиці України й Російської Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Білорусь та ін. На основі використання методів системно-структурного аналізу і синтезу існуючих теоретичних положень та поглиблення розробок теорії ефективності прокурорської діяльності з'ясовано сутність та особливості практичного застосування системи критеріїв оцінки й показників ефективності підтримання прокурором державного обвинувачення в суді у кримінальних

провадженнях про хабарництво. Соціологічний метод застосовувався при вивченні правозастосовчої прокурорської практики, а також анкетному опитуванні прокурорів щодо проблем підвищення ефективності підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях щодо хабарництва.

Нормативно-правову та інформаційну базу дослідження складають норми Конституції України, КПК України (1960 р. та 2012 р.), Закону України «Про прокуратуру», проекти Закону України «Про прокуратуру», Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, КПК РФ, Білорусі, Казахстану, Кримінальний кодекс України, постанови Пленуму Верховного Суду України, рішення Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, накази Генерального прокурора України. Теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження забезпечили праці вчених у галузях загальної теорії держави та права, конституційного права, кримінального та кримінального процесуального права, прокурорського нагляду, криміналістики, кримінології, психології та інших наук.

Емпіричною базою дослідження є матеріали узагальненої в науково-практичних, методичних та інформаційних виданнях судової практики; матеріали неузагальненої опублікованої судової та прокурорської практики з розгляду питань, що виникають на стадії судового розгляду у провадженнях про хабарництво; статистичні дані Генеральної прокуратури України, прокуратури АР Крим, МВС України, результати узагальнення 168 кримінальних проваджень і наглядових проваджень про хабарництво, розглянутих переважно в АР Крим місцевими судами за участю прокурорів у 2005-2012 рр.; результати анкетування 65 суддів місцевих судів та 83 адвокатів; результати анкетування 104 прокурорських працівників районної і республіканської ланки АР Крим і стандартизоване інтерв'ювання 48-ми обвинувачених у кримінальних провадженнях про хабарництво. При написанні дисертації автором було використано багаторічний особистий досвід прокурорської та адвокатської діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів. В науці кримінального процесуального права та криміналістики представлена робота є першим в Україні комплексним дослідженням особливостей здійснення державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про хабарництво. Проведене дослідження дає можливість обґрунтувати і сформулювати наукові положення, висновки та рекомендації, які, на думку дисертанта, становлять новизну:

вперше одержано:

- визначено момент трансформації функції нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням в функцію державного обвинувачення;

- визначені етапи формування і формулювання державного обвинувачення: попередня, проміжна, остаточна та факультативна правові кваліфікації кримінального правопорушення;

- визначений заключний етап вивчення матеріалів справи - етап прогнозування ситуації в судовому розгляді і попередження протидії у кримінальних провадженнях про хабарництво, його сутність і значення для підготовки прокурора до участі у судовому провадженні;

- проведено класифікацію помилок сторони обвинувачення у кримінальних провадженнях про хабарництво залежно від моменту (стадії) формування помилки та від форми здійснення кримінального провадження в звичайному чи диференційованому порядку: в судовому провадженні в загальному порядку щодо кримінальних правопорушень, в судовому провадженні при спрощеному порядку щодо кримінальних проступків, в судовому провадженні в суді присяжних;

- запропонована типова тактика підготовки до підтримання державного обвинувачення в залежності від тактики захисту у кримінальних провадженнях про хабарництво по такій схемі: аргументи і дії сторони захисту - аргументи і дії сторони обвинувачення - пропозиції щодо дій державного обвинувача, що дозволить прокурору тактично правильно і оперативно зорієнтуватися в судовому засіданні;

- сформульовані особливості тактики допиту обвинуваченого у кримінальних провадженнях про хабарництво за етапами: 1) визначення психологічних особливостей особи обвинуваченого; 2) визначення психічного стану обвинуваченого; 3) визначення ситуації допиту; 4) тип темпераменту обвинуваченого; 5) способи психологічного самозахисту обвинуваченого; 6) формування системи тактичних прийомів, виходячи із специфіки кримінального правопорушення;

- визначені особливості системи психологічного впливу на обвинуваченого при допиті залежно від ситуації (конфліктної, безконфліктної, а також умовно-безконфліктної, уявної безконфліктності);

дістало подальший розвиток:

- положення щодо необхідності врегулювання в КПК процесуального статусу державного обвинувача та визначення його повноважень з урахуванням специфічної функції – підтримання державного обвинувачення;

- пропозиції щодо покращення законодавчого врегулювання прокурорської діяльності з підтримання державного обвинувачення в суді на стадії підготовчої частини судового засідання і аргументовано поставлена під сумнів послідовність проведення процесуальних дій в цій початковій самостійній складовій частині судового розгляду;

- визначення поняття державного обвинувачення в широкому і вузькому розумінні, класифікація державних обвинувачів в залежності від форми їх участі у підтриманні державного обвинувачення - безпосередньої (підтримання державного обвинувачення) чи опосередкованої (організація підтримання державного обвинувачення);

- класифікація суб'єктів доказування в залежності від їх процесуальної правосуб'єктності і інтересу в кримінальному провадженні за новим КПК України, поняття «прокурор» визначено в широкому і вузькому розумінні;

удосконалено:

- на основі порівняльно-правового аналізу законодавства України, Російської Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Білорусь, з урахуванням міжнародних актів зроблені висновки й сформульовані обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Закону України «Про прокуратуру», до проекту Закону України «Про прокуратуру», до КПК України (2012 р.), відомчих нормативних актів, які

стосуються питань підтримання державного обвинувачення в суді та щодо повноважень державного обвинувача в судовому провадженні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки, окремі положення й пропозиції можуть бути використані у:

правотворчій діяльності – при вдосконаленні чинного кримінального процесуального законодавства та поглибленні теорії підвищення ефективності прокурорської діяльності;

науково-дослідній роботі – для подальшого опрацювання проблем підтримання державного обвинувачення по конкретних категоріях справ;

навчальному процесі – для викладення у вищих навчальних закладах юридичного профілю навчальної дисципліни «Основи прокурорської діяльності», спецкурсу «Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді»;

системі підвищення кваліфікації органів прокуратури України, а також при підготовці відповідної навчально-методичної літератури.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у напрацюванні основ методичного і тактичного забезпечення діяльності державного обвинувача у справах про хабарництво, а також обґрунтуванні потреб подальшого удосконалення кримінального процесуального законодавства та галузевого наказу Генерального прокурора України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, що самостійно виконане автором. У дисертації використана одна наукова праця, опублікована у співавторстві: Легеза Л.А. Деякі особливості призначення та технічного забезпечення експертиз щодо розслідування злочинів, пов'язаних з хабарництвом // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - Вип.2. - Одеса, 2002. - С.108-112 (у співавторстві з Бойченком О.В. особистий внесок дисертанта - 70%).

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися автором та були оприлюднені на шести науково-практичних конференціях, серед яких: Звітні науково-практичні конференції професорсько-викладацького та курсантського складу Кримського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Сімферополь, 1999, 2000 і 2001 рр.); IV Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 20-й річниці незалежності України та 20-й річниці заснування інституту президентства в Україні (м. Суми, 2011 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів» (м. Івано-Франківськ, 2011 р.) та VI Міжнародна науково-практична конференція «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 2013 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображені в 14 публікаціях: в тому числі у восьми наукових статтях, з яких 6 - у наукових фахових періодичних виданнях з юридичних наук, затверджених ДАК України, а також у шести тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (358 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації – 239 сторінок, обсяг основного тексту – 195 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, наведено відомості про зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, вказані дані про їх апробацію та публікації.

Розділ 1 «Сутність і значення державного обвинувачення в кримінальному процесі України» складається з трьох підрозділів і присвячений поглибленому аналізу інституту державного обвинувачення в кримінальному процесі України.

У підрозділі 1.1. «Державне обвинувачення як один з видів обвинувачення в кримінальному процесі України» відзначається, що державне обвинувачення є досить складною юридичною категорією організації і діяльності прокуратури і кримінального процесу і виступає як одна з пріоритетних конституційних функцій прокуратури (п.1 ст. 121 Основного Закону) і як кримінальна процесуальна функція поряд з функціями захисту і розгляду справи судом.

Досліджуючи співвідношення понять «обвинувачення» та «кримінальне переслідування», автор доводить, що, незважаючи на те, що між цими поняттями існує багато спільного, обвинувачення є основною формою здійснення кримінального переслідування, яке охоплює всю кримінальну процесуальну діяльність.

Обґрунтовується думка про те, що державне обвинувачення є формою кримінального переслідування, яка виражається в публічній і процесуальній діяльності прокурора з підтримання та доведення перед судом твердження уповноваженого органу чи особи, яке формується у ході процесуального керівництва прокурора досудовим розслідуванням про вчинення певною особою злочину, пред'явлене у встановленому порядку, з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

У державному обвинуваченні виокремлюється матеріально-правовий і процесуальний зміст. У матеріально-правовому розумінні державне обвинувачення являє собою зафіксоване в спеціальному процесуальному акті і обґрунтоване матеріалами кримінального провадження твердження прокурора про наявність складу кримінального правопорушення у діяннях особи. У процесуальному правовому розумінні йдеться не тільки про висунення або про затвердження обвинувальної тези, а й про підтримання державного обвинувачення в судовому провадженні.

Актом порушення державного обвинувачення є постановка керівника прокуратури про порушення державного обвинувачення і призначення державного обвинувача, що обумовлює передачу справи на розгляд суду. Саме з цього моменту функція нагляду за додержанням законів під час проведення досудового

розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням трансформується в функцію державного обвинувачення. Відповідно, державне обвинувачення, як процесуальна діяльність, виникає з моменту призначення керівником прокуратури державного обвинувача і порушення державного обвинувачення. З цього моменту державний обвинувач є владним розпорядником тези державного обвинувачення, з якою він і звертається до суду.

Пропонується момент притягнення до кримінальної відповідальності пов'язувати не з повідомленням особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, а з процесом притягнення особи як обвинуваченої, тому що в цей період особа не знає змісту та обсягу обвинувачення, яке їй збирається пред'явити слідчий.

Піддається критиці положення щодо покладення обов'язку підтримання державного обвинувачення в суді лише на особу, яка здійснювала процесуальне керівництво розслідуванням, оскільки це сприятиме проявам упередженості з боку цих службових осіб, може викликати організаційні труднощі у невеликих за штатною чисельністю прокуратурах.

У підрозділі 1.2. «Державне обвинувачення як одна з функцій кримінального процесу України» автор зазначає, що функція державного обвинувачення є складовою частиною більш широкого виду державної діяльності – кримінального переслідування і виступає як особливий вид цілеспрямованої діяльності конкретного суб'єкта (державного обвинувача), який займає в процесі специфічне правове положення і виконує в ньому самостійну процесуальну роль.

Значна увага приділена аналізу терміну «функція» і процесуальному та змістовному навантаженню функцій прокурора в суді. Зазначається, що фактично всі повноваження прокурора, вписані у ст.36 КПК України є засобами здійснення кримінального переслідування. Але при цьому не враховано, що Конституція України не покладає на органи прокуратури здійснення функції кримінального переслідування на етапі досудового розслідування. Акцентується, що в перелік повноважень прокурора, які він має здійснювати у процесі нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням механічно включена функція прокурора у судовому провадженні (п.15 ч.2 ст.36 КПК). Її сутність упорядниками кодексу не вписана, фактично всі дії сторони обвинувачення зводяться до нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, незважаючи на те, що згідно ст.121 Конституції України, першочерговою функцією прокуратури України є підтримання державного обвинувачення в суді.

Функція державного обвинувачення, яка впливає із кримінального переслідування, формується і формулюється певними суб'єктами на етапах попередньої, проміжної та остаточної правової кваліфікації кримінального правопорушення, а за певних обставин, прокурор може змінити, висунути додаткове обвинувачення або відмовитися від підтримання державного обвинувачення.

Сформульовано перелік засад підтримання державного обвинувачення, при цьому запропоновано виходити із засад кримінального провадження взагалі. Не можна включати до засад кримінального провадження економічність, попереднє

планування доказової діяльності, системність, логічність, послідовність, безпосередність, повнота (достатність) і всебічність дослідження, ситуативність, ефективність, науковість, гуманізм, справедливість та толерантність, оскільки вони притаманні для всіх видів людської діяльності, в тому числі й до тієї, яка не врегульована нормами права.

У підрозділі 1.3. «Державний обвинувач як один з суб'єктів доказування в кримінальному процесі України» визначено особливості правового статусу прокурора як державного обвинувача.

Автором наведено аргументи на користь того, що втративши в 1991 р. право здійснювати нагляд за додержанням законів при розгляді справ у судах, прокурор не перетворився на рядову сторону в процесі. Це обумовлено тим, що він, маючи однакові процесуальні права з іншими учасниками судового провадження, наділений деякими принципово відмінними від них публічними обов'язками. В умовах змагального процесу лише активна позиція прокурора в суді може забезпечити підтримання державного обвинувачення на належному рівні і прокурор, який підтримує державне обвинувачення в суді, зобов'язаний, дотримуючись загальних засад кримінального провадження, сприяти виконанню вимог закону про забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження та постановлення судових рішень, що ґрунтуються на законі, вживати передбачені законом заходи, спрямовані на усунення порушень закону (правозахисна функція).

У КПК України (п. 15 ч.1 ст.3) під поняттям «прокурор» розуміється не одна посадова особа, а ціла система прокурорів різних рівнів, але в запропонованому переліку під терміном «прокурор» не передбачають державного обвинувача. Під терміном «державний обвинувач» пропонується розуміти керівника прокуратури, або за його дорученням, іншу посадову особу органу прокуратури, що здійснювала нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у конкретній справі, яка безпосередньо виконує пріоритетну конституційну функцію - підтримання обвинувачення від імені держави в судовому провадженні.

Запропонований поділ суб'єктів обвинувачення на основних і додаткових. До основних відносяться прокурорські працівники, діяльність яких виключно пов'язана з підтриманням державного обвинувачення, а факультативна функція підтримання державного обвинувачення належить керівникам прокуратур, які є додатковими суб'єктами державного обвинувачення і форма їх участі у підтриманні державного обвинувачення двосидина - безпосередня (підтримання державного обвинувачення) чи опосередкована, що полягає лише в організації підтримання державного обвинувачення.

Обґрунтовується необхідність створення Департаменту Державного обвинувачення при Генеральній прокуратурі України на базі існуючих відділів з підтримання державного обвинувачення, введення в штат Генеральної прокуратури посади Головного прокурора Департаменту Державного обвинувачення.

Розділ 2 « Організація і процесуальний порядок підготовки державного обвинувача до підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях про хабарництво» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Підготовка прокурора до участі в судовому розгляді проваджень про хабарництво» відзначено, що така підготовка прокурора є поза процесуальною діяльністю, яка регламентована наказом Генерального прокурора України та підкріплена теорією й практикою і має елементи планування, прогнозування та моделювання обвинувальної діяльності державного обвинувача у стадії судового провадження.

Підготовка до підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про хабарництво представляє сукупність дій, що полягають у: 1) вивченні матеріалів кримінального провадження справи, їх систематизації і фіксації (у таблицях і виписках); 2) аналізі доказів, наявних у кримінальному провадженні, їх оцінці та перевірці, прогнозуванні ситуацій, що можуть виникнути у судовому розгляді; 3) плануванні підтримання державного обвинувачення в суді та складання тез (конспекту) обвинувальної промови.

Представлена класифікація помилок державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про хабарництво: в залежності від стадії кримінального провадження – початкові, поточні; в залежності від того, здійснюється судочинство в звичайному чи диференційованому порядку: 1) в судовому провадженні в загальному порядку; 2) в судовому провадженні при спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків; 3) при провадженні в суді присяжних.

У підрозділі 2.2. «Визначення державним обвинувачем предмету та меж доказування у провадженнях про хабарництво» автор акцентує увагу на аналізі понятійного апарату і дає визначення предмету доказування у кримінальних справах, що являє собою склад злочину, встановлення якого за допомогою доказів необхідно для вирішення заяв про кримінальні правопорушення, внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що дозволить сторонам кримінального провадження виконати всі завдання кримінального провадження щодо тих діянь, відносно яких здійснювалось досудове розслідування і судове провадження.

Підтримується позиція щодо визначення меж доказування, як такого обсягу доказів, який необхідний і достатній для встановлення обставин, що входять до предмету доказування.

Розглянуті новели нового КПК відносно відмови прокурора від обвинувачення і можливості потерпілого в подальшому підтримувати обвинувачення, зокрема, щодо змісту ст.340 КПК, з якої вбачається, що у разі відмови прокурора від обвинувачення, якщо потерпілий висловить згоду на підтримання обвинувачення в суді, це кримінальне провадження набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення. Але закон не визнає яким чином публічне обвинувачення трансформується в приватне. Чинний КПК (ч.3 ст.340) надає потерпілому лише час, необхідний для підготовки до судового розгляду, а не для підготовки приватного обвинувачення. При цьому момент відмови державного обвинувача від обвинувачення фактично визначений судовими дебатами, тому можливість вступу потерпілого в процес як обвинувача (навіть з усіченими можливостями) фактично виключається.

В результаті аналізу ситуацій, що виникають на практиці, обґрунтовується позиція, що висунення додаткового обвинувачення порушує право підозрюваного чи обвинуваченого на захист, передбаченого ст.63 Конституції України і ч.1 ст.337

КПК у частині того, що судовий розгляд проводиться лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акту, а також не відповідає загальним засадам кримінального провадження, зокрема, змагальності сторін (ст.22 КПК).

Розділ 3 «Кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти діяльності державного обвинувача в місцевому суді у кримінальних провадженнях про хабарництво» розглядає питання діяльності прокурора в підготовчому провадженні, в підготовчій частині судового засідання, в судовому розгляді і в судових дебатах у зазначеній категорії справ.

У підрозділі 3.1. «Участь прокурора в підготовчому провадженні у кримінальних провадженнях про хабарництво» зазначається, що ця стадія є контрольною, перевірконою щодо стадії досудового розслідування, а щодо судового розгляду - підготовчою, тобто проміжною між ними. Таким чином функція цієї стадії: контрольна, підготовча та організаційна.

Наведено аргументи на користь визначення стадії як процесуального «чистилища» на початку судового провадження, що не допускає до судового розгляду кримінальні провадження, які неповно розслідувані або в яких допущені істотні порушення закону, яка визначає межі судового розгляду і забезпечує підготовку всіх необхідних умов для правильної організації та успішного проведення судового засідання.

В підготовчому провадженні у справах про хабарництво саме на державному обвинувачеві, відповідно до ст. 315 КПК України, лежить тягар спростування необґрунтованих аргументів, представлених захистом, тому на даному етапі своєї діяльності він вирішує завдання двох типів – основні і додаткові, які детально проаналізовані.

У підрозділі 3.2. «Участь прокурора в підготовчій частині судового засідання у провадженнях про хабарництво» розглянуто завдання, які стоять перед державним обвинувачем у цій частині судового розгляду: забезпечення послідовного проведення всіх процесуальних дій, спрямованих на з'ясування питань, розв'язуваних у підготовчій частині судового засідання і визначення, чи є необхідні умови для розгляду справи по суті. Пропонуються конкретні тактичні рекомендації, що визначають позицію державного обвинувача стосовно явки учасників судового розгляду та осіб, які викликалися, участі перекладача, спеціалістів, про необхідність зміни запобіжних заходів та ін.

Зазначається, що конструктивна побудова вказаної стадії має певні недоліки, висловлені міркування щодо проведення окремих процесуальних дій, запропонована власна конструкція щодо їх проведення та послідовності. Зокрема, у початковій частині процедури судового розгляду в КПК відсутня окрема норма щодо допуску в судові засідання перекладача; обґрунтовується, з наведенням відповідної мотивації, необхідність видалення свідків із залу судового засідання відразу ж після роз'яснення прав і обов'язків перекладачеві та ін.

У підрозділі 3.3. «Участь прокурора у судовому розгляді проваджень про хабарництво» розглянуто особливості дослідження доказів під час судового розгляду кримінальних проваджень.

Автор доводить, що джерелами тактики судового слідства можуть бути знання методики розслідування окремих видів злочинів, дані про закономірності

дослідження доказів, дані логіки, загальної і судової психології, досвід суддів, прокурорів, адвокатів, що беруть участь в розгляді кримінальних проваджень. При цьому тактичні прийоми, розроблені криміналістикою для слідчого, не можуть бути механічно використані іншими учасниками кримінального судочинства через особливості здійснення ними пізнавальної діяльності (безпосередньо чи опосередковано), проте окремі з них можуть бути використані в діяльності учасників пізнавального процесу в суді.

Тактичний прийом обвинувачення представляє собою такі способи законодавчо врегульованої або дозволеної поведінки державного обвинувача, які здійснюються в умовах конфліктних або безконфліктних ситуацій судочинства в змагальному кримінальному процесі, з метою вирішення поставлених в КПК завдань кримінального провадження.

Обґрунтованість вибору прокурором тактики підтримання державного обвинувачення у справах про хабарництво визначається: а) предметом і межами доказування у цій категорії справ; б) особливостями висунення і побудови типових для справ про хабарництво слідчих версій, відпрацювання судових версій; в) особливостями проведення судових дій в залежності від специфіки справ даної категорії; г) процесуальною позицією сторони захисту (інших учасників судового провадження).

Розглянуті найбільш типові для справ про хабарництво ситуації, які виникають під час судового розгляду; визначені тактичні фактори, які впливають на порядок дослідження доказів і які необхідно проаналізувати державному обвинувачеві стосовно кожного конкретного кримінального провадження: визнання, часткове визнання чи заперечення обвинуваченим своєї вини, обсяг і складність кримінального провадження, кількість обвинувачених та наявність суперечностей в їх показаннях, кількість епізодів, стійкість позицій свідків та ін.

Запропонована низка практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності підтримання державного обвинувачення в суді у провадженнях про хабарництво, зокрема, щодо тактики допиту обвинувачених, свідків (визначення психологічних особливостей особи допитуваного; визначення його психічного стану; визначення ситуації (конфліктна, безконфліктна, умовно-безконфліктна, уявна безконфліктність); тип темпераменту; способи психічного самозахисту та ін.).

Розглядається тактика дій державного обвинувача під час проведення окремих судових дій. Аналізується практика призначення судових експертиз у провадженнях про хабарництво та ін.

У підрозділі 3.4. «Участь прокурора в судових дебатах. Промова прокурора у кримінальних провадженнях про хабарництво» розглянуті питання участі державного обвинувача у судових дебатах і наголошується, що участь прокурора у цій частині судового розгляду справи є підсумком всієї його діяльності у стадії судового провадження.

Доводиться, що як би не визначалася система елементів промови прокурора, вона має три обов'язкові частини – вступ, головну частину, висновки, факультативну частину – репліку. Зазначені компоненти складають предмет промови державного обвинувача у провадженнях про хабарництво і є обов'язковими, однак їх послідовність, зміст та обсяг можуть бути різноманітними з

урахуванням тактичного вирішення прокурором конкретної справи. Такі розділи обвинувальної промови, як оцінка суспільної небезпеки вчиненого злочину і його юридична кваліфікація, визначення суб'єкта службового злочину, аналіз причин та умов, які сприяли скоєнню злочину, пропозиції щодо заходів по їх усуненню повинні бути розроблені у процесі підготовки до участі в судовому розгляді справи, тому що для цього слід ознайомитися з відповідним нормативним матеріалом і судовою практикою. Визначені чинники, які впливають на структуру, зміст і обсяг обвинувальної промови.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації відображено результати, які свідчать про вирішення конкретної наукової задачі, що має значення для теорії кримінального процесу та криміналістики.

1. Державне обвинувачення - форма кримінального переслідування, яка виражається в публічній і процесуальній діяльності прокурора з підтримання та доведення перед судом твердження уповноваженого органу чи особи, яке формується у ході процесуального керівництва прокурора досудовим розслідуванням про вчинення певною особою злочину, пред'явлене у встановленому порядку, з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

2. Діяльність прокурора в кримінальному провадженні має два етапи: 1) на стадії досудового розслідування - здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням; 2) на стадії судового провадження у справах - підтримання державного обвинувачення, а також оскарження незаконних судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, за нововиявленими обставинами та до Верховного Суду України.

3. Обвинувальна діяльність не звільняє прокурора від завдання вживати заходів із забезпечення прав і свобод учасників судового провадження (правозахисна функція). У кримінальному провадженні прокурор - державний обвинувач є специфічним учасником судового провадження з огляду на характер покладених на нього обов'язків, які не можуть бути покладені на інших учасників.

4. З урахуванням принципу централізації органів прокуратури, після затвердження прокурором обвинувального акту або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, керівник прокуратури виносить постанову про порушення державного обвинувачення і призначення державного обвинувача, про що повідомляє обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника. З цього моменту функція нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням трансформується в функцію державного обвинувачення.

5. У матеріально-правовому розумінні державне обвинувачення являє собою зафіксоване в спеціальному процесуальному акті і обґрунтоване матеріалами

кримінального провадження твердження (тезу) прокурора про наявність складу кримінального правопорушення у діяннях особи. У процесуальному правовому розумінні йдеться не тільки про висунення або про затвердження обвинувальної тези, а про підтримання державного обвинувачення в судовому провадженні.

6. Державне обвинувачення, як процесуальна діяльність, виникає з моменту призначення керівником прокуратури державного обвинувача і порушення державного обвинувачення. З цього моменту державний обвинувач є владним розпорядником цієї тези державного обвинувачення, з якою він і звертається до суду. Державне обвинувачення як твердження (теза) формулюється з моменту затвердження прокурором обвинувального акту або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, або у разі необхідності – з моменту самостійного оформлення цих процесуальних документів прокурором (ч.2 ст.301 КПК). З цього моменту державне обвинувачення в матеріально-правовому розумінні тільки починає реалізовуватись - підтримання державного обвинувачення, відмова від підтримання державного обвинувачення, зміна його або висунення додаткового обвинувачення згідно п.15 ч.2 ст.36 КПК відбуваються виключно в суді.

7. Процесуальна функція обвинувачення впливає із кримінального переслідування, але формується і формулюється певними суб'єктами на трьох обов'язкових етапах: 1) попередня правова кваліфікація; 2) проміжна правова кваліфікація; 3) остаточна правова кваліфікація. На четвертому (необов'язковому) етапі під час судового розгляду державний обвинувач може змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення або відмовитися від підтримання державного обвинувачення. Його можна визначити так: 4) факультативна правова кваліфікація кримінального правопорушення.

8. Державний обвинувач - це керівник прокуратури або за його дорученням інша посадова особа органу прокуратури, що здійснювала нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у конкретній справі, яка безпосередньо виконує конституційну функцію з підтримання обвинувачення від імені держави в судовому провадженні.

9. Предмет доказування у кримінальних провадженнях про хабарництво вужчій і являє собою фактичний склад злочину, між тим, як ст.91 КПК України включає в коло фактів і обставин і інші дані, необхідні для прийняття остаточного рішення у кримінальному провадженні.

10. Межі доказування – це такий обсяг доказів, який, необхідний і достатній для встановлення обставин, що входять до предмету доказування у кримінальному провадженні про хабарництво.

11. Підготовка до підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про хабарництво представляє сукупність дій, що полягають у: 1) вивченні матеріалів кримінального провадження справи, їх систематизації і фіксації (у таблицях і виписках); 2) аналізі доказів, наявних у кримінальному провадженні, їх оцінці та перевірці, прогнозуванні ситуацій, що можуть виникнути у судовому розгляді; 3) плануванні підтримання державного обвинувачення в суді та складання тез (конспекту) обвинувальної промови.

12. Заключний етап вивчення матеріалів справи - етап прогнозування ситуації в судовому розгляді і попередження протидії у кримінальних провадженнях про хабарництво, який дозволить запобігти можливим ускладненням у ході судового розгляду і сприятиме виявленню способів фіксації процесуально значущої інформації і її використанню в судовому провадженні в умовах обмеженості часу, потрібного для прийняття тактичних рішень.

13. Помилки державного обвинувачення у справах про хабарництво, можна класифікувати, беручи за критерій їх зміст, стадію, залежно від того, як здійснюється судочинство - в звичайному чи диференційованому порядку: 1) в судовому провадженні в загальному порядку; 2) в судовому провадженні при спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків; 3) при провадженні в суді присяжних.

14. Державний обвинувач є владним розпорядником тези державного обвинувачення, з якою він і звертається до суду, тому можливість вступу потерпілого в процес як особи, яка заміщує обвинувача (з усіченими можливостями), згідно зі ст.340 КПК України, фактично виключається, оскільки у ч.3 зазначеної статті потерпілому може бути наданий лише час, необхідний для підготовки до судового розгляду, а не для підготовки приватного обвинувачення, до того ж потерпілий, на підставі п.25, 26 ч. 1 ст.3 нового КПК, виведений за межі сторони обвинувачення. Вказана новела лише формально гарантує права і свободи людини і громадянина, які постраждали від злочину, тому у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, зміни обвинувачення, у судовому засіданні обов'язкова участь адвоката - представника потерпілого.

15. У справах про хабарництво найбільш типові ситуації, що є підставою для висування версій, діляться на дві групи: 1) конкретні, тобто коли ще до моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань є відомості про окремі факти хабарництва; 2) неконкретні, тобто коли до моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань є лише підозра про можливе хабарництво.

16. Обґрунтованість вибору прокурором тактики підтримання державного обвинувачення у справах про хабарництво визначається: а) предметом і межами доказування у цій категорії кримінальних проваджень; б) особливостями висування і побудови типових для проваджень про хабарництво слідчих версій, відпрацювання судових версій (конкретних, неконкретних); в) особливостями проведення судових дій в залежності від специфіки проваджень даної категорії; г) процесуальною позицією сторони захисту (інших учасників судового провадження). Основним завданням прокурора в судовому розгляді є доказування фактичних обставин, які мають значення для справи. Саме на прокуророві, єдиному з поміж інших учасників судового провадження лежить обов'язок доказування, в тому числі і тягар доказування; лише прокурор як суб'єкт обвинувачення повинен представляти суду відповідні докази і доводити допустимість і належність кожного з них.

17. У кримінальних провадженнях про хабарництво особливого значення набуває поглиблене вивчення особи і мотивів дій обвинуваченого у тісному поєднанні з мотивацією поведінки потерпілого. Особлива увага має приділятися

різновидам злочинної поведінки окремих груп хабарників з урахуванням їх злочинної спеціалізації і масштабів діяльності, умовам, які сприяли хабарництву. Тактика допиту обвинуваченого має наступні етапи: 1) визначення психологічних особливостей особи; 2) визначення психічного стану обвинуваченого; 3) визначення ситуації; 4) визначення типу темпераменту; 5) визначення способів психічного самозахисту; 6) формування системи тактичних прийомів, виходячи із специфіки кримінального правопорушення.

18. У кримінальних провадженнях про хабарництво прокурор, який бере участь у судовому розгляді, має приділити особливу увагу тактиці допиту обвинуваченого (обвинувачених), щоб перебороти їх спроби уникнути відповідальності за рахунок таких особистих якостей, як винахідливість, швидкість орієнтації в обставовці, вміння перертлюватися тощо. Перед судовими дебатами у справі прокурор повинен використовувати можливості для підготовки повноцінної судової промови, обов'язковим слід визнати наявність тез промови з викладом позиції прокурора по всіх питаннях, що підлягають висвітленню у судовому рішенні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Легеза Л.А. Проверка следственных версий в судебном разбирательстве по делам о взяточничестве / Л.А. Легеза // Вісник Університету внутрішніх справ. Вип. 13. – Харків, 2001. - С.85-89.

2. Легеза Л.А. Спирні питання підготовки прокурора до підтримання державного обвинувачення в кримінальних справах про хабарництво / Л.А.Легеза // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип. 17. – Харків, 2002.- С.47-51.

3. Легеза Л.А. Деякі особливості призначення та технічного забезпечення експертиз щодо розслідування злочинів, пов'язаних з хабарництвом / В.О.Бойченко, Л.А.Легеза // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - Вип.2. - Одеса, 2002. - С.108-112.

4. Легеза Л.А. Деякі особливості розгляду цивільних позовів у кримінальному судочинстві у справах про хабарництво / Л.А.Легеза // Кримський юридичний вісник. - Вип. 1(11). Частина 1. – Сімферополь, 2011.- С.134-141.

5. Легеза Л.А. Деякі питання участі прокурора в суді у справах про хабарництво за новим КПК України / Л.А.Легеза // Часопис Академії адвокатури України. - №17 (4'2012): Інтернет ресурс: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-4>

6. Легеза Л.А. О профессиональной этике государственного обвинителя / Л.А.Легеза // Культура народов Причерноморья. Научный журнал. - Вып.9. - Симферополь, 1999. - С.116-120.

7. Легеза Л.А. Особенности назначения экспертизы в суде по делам о взяточничестве / Л.А. Легеза // Культура народов Причерноморья. Научный журнал. - Вып.11. - Симферополь, 1999.- С.101-106.

8. Легеца Л.А. Тактичні особливості допиту підсудних у справах про хабарництво / Л.А.Легеца // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: зб. наук. пр. / редкол.: Т.В.Корнякова (відп. ред.) [та ін.]. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2012. – Вип. 3. – С.62-69.

9. Легеца Л.А. Презумпція невинуватості і кримінально-процесуальний аспект відмови прокурора від державного обвинувачення / Л.А. Легеца // Матеріали I звіт. науково-практичної конференції професорсько-викладацького та курсантського складу. - Сімферополь, Таврія-Плюс, 1999. - С.102-110.

10. Легеца Л.А. Государственный обвинитель как один из субъектов доказывания в уголовном процессе. / Л.А.Легеца // Матеріали II звітної науково-практичної конференції професорсько-викладацького та курсантського складу. - Сімферополь, 2000.- С.69-76.

11. Легеца Л.А. Особенности предмета доказывания по делам о получении взятки. / Л.А.Легеца // Матеріали III звітної науково-практичної конференції професорсько-викладацького та курсантського складу. - Сімферополь, 2001.- С.132-137.

12. Легеца Л.А. Кримінальне переслідування і обвинувачення у кримінальному процесі України / Л.А.Легеца // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-й річниці незалежності України та 20-й річниці заснування інституту президентства в Україні. – Суми: Університетська книга, 2011. - С.218-221.

13. Легеца Л.А. Особливості реалізації функції обвинувачення при розгляді судом кримінальних справ про хабарництво / Л.А.Легеца // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: – Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів – Івано-Франківськ, 2011.- С.183-185.

14. Легеца Л.А. До питання про класифікацію помилок державного обвинувача у справах про хабарництво. / Л.А.Легеца // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. - Суми, 2013.

АНОТАЦІЯ

Легеца Л.А. Процесуальні та тактичні питання підтримання державного обвинувачення у справах про хабарництво. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Академія адвокатури України. – Київ, 2013.

Дисертація є дослідженням, в якому на монографічному рівні, з урахуванням міжнародних стандартів стосовно функціонування прокуратури, чинного національного законодавства, криміналістики, прокурорської практики досліджені чинники ефективності здійснення прокурором конституційної функції - підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях про хабарництво.

Досліджуються сутність підтримання державного обвинувачення в умовах змагальності сторін у кримінальному провадженні, правовий статус прокурора як суб'єкта державного обвинувачення.

Висвітлюються процесуальні та тактичні питання підготовки прокурора до підтримання державного обвинувачення у кримінальних провадженнях про хабарництво. Сформульовано пропозиції із застосування ним відповідних методичних і тактичних прийомів.

Визначено особливості щодо участі прокурора в підготовчому провадженні, в підготовчій частині судового засідання, у судовому розгляді та в судових дебатах у кримінальних провадженнях про хабарництво.

Ключові слова: державний обвинувач, підтримання державного обвинувачення, хабарництво, методика і тактика підтримання державного обвинувачення, предмет доказування, судові дебати.

АННОТАЦІЯ

Легеза Л.А. Процессуальные и тактические аспекты поддержания государственного обвинения по делам о взяточничестве. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. - Академия адвокатуры Украины. - Киев, 2013.

Диссертация является исследованием, в котором на монографическом уровне, с учетом международных стандартов в отношении функционирования прокуратуры, действующего национального законодательства, криминалистики, прокурорской практики исследованы факторы эффективности осуществления прокурором приоритетной конституционной функции - поддержания государственного обвинения в суде по уголовным делам о взяточничестве.

Автором, с учетом современных методов научного познания, исследованы сущность поддержания государственного обвинения по делам о взяточничестве в условиях состязательности сторон в суде и правовой статус прокурора - субъекта государственного обвинения. Даны определения государственного обвинения в широком и узком смысле, а субъекты обвинения классифицированы на основных и дополнительных.

Обосновывается мнение о том, что государственное обвинение является формой уголовного преследования, которая выражается в публичной и процессуальной деятельности прокурора по поддержанию и доказыванию перед судом утверждения уполномоченного органа или лица, которое формируется в ходе процессуального руководства прокурора досудебным расследованием о совершении определенным лицом преступления, предъявленное в установленном порядке, с целью обеспечения уголовной ответственности лица, совершившего уголовное преступление.

Поддерживается позиция относительно определения пределов доказывания, как такого объема доказательств, который необходим и достаточен для установления обстоятельств, входящих в предмет доказывания.

Рассмотрены наиболее типичные для дел о взяточничестве ситуации, которые возникают во время судебного разбирательства; определены тактические факторы, которые влияют на порядок исследования доказательств и которые необходимо проанализировать государственному обвинителю в отношении каждого конкретного уголовного производства: признание, частичное признание или отрицание обвиняемым своей вины, объем и сложность уголовного производства, количество обвиняемых и наличие противоречий в их показаниях, количество эпизодов, устойчивость позиций свидетелей и др.

В работе рассматриваются особенности уголовно-правовой и криминалистической характеристики взяточничества. Проанализированы типичные ситуации, с которыми сталкивается прокурор, характер рисков, возникающих в процессе поддержания обвинения и возможные пути их нейтрализации. Особое внимание при этом уделено исследованию взаимоотношений и проявлению психологического противостояния прокурора и обвиняемого, стремящегося избежать ответственности.

Прокурор, принимающий участие в судебном рассмотрении, должен уделять особое внимание тактике допроса обвиняемого (обвиняемых), чтобы пресечь их попытки избежать ответственности за счет таких личных качеств, как находчивость, умение перевоплощаться, вызывать к себе жалость и т.д.

Раскрыты особенности обвинительной речи прокурора по делам о взяточничестве. Обосновано обязательное наличие тезисов речей с изложением позиции прокурора по всем вопросам, подлежащим изложению в судебном решении.

Предложен ряд практических рекомендаций, направленных на повышение эффективности поддержания государственного обвинения в суде по уголовным делам о взяточничестве

Определены особенности участия прокурора в подготовительном производстве, в подготовительной части судебного заседания, в судебном разбирательстве и в судебных прениях по уголовным делам о взяточничестве.

Ключевые слова: государственный обвинитель, поддержание государственного обвинения, взяточничество, методика и тактика поддержания государственного обвинения, предмет доказывания, судебные дебаты.

SUMMARY

Legeza LA. - The public prosecution in cases of bribery. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of sciences in specialty 12.00.09 - criminal process and criminalistics, judicial examination, operational investigation. - The Academy of advocacy of Ukraine. - Kyiv, 2013.

The thesis is devoted to the problems of public prosecution in cases of bribery. The sense of public prosecution in cases of bribery in conditions of adversarial procedure in

Criminal Procedure is researched, legal status of a public prosecutor as a subject of prosecution's process is analyzed. Methodological and typical problems of public prosecutor's preparing to activity in cases of this distinction are delighted. Characters of the problems appearing before a public prosecutor on different levels of trial are discovered: preliminary hearing, preparatory part of the trial, judicial investigation, argumentation.

Key words: prosecutor, public prosecutor, bribery, method of prosecution, tactic of prosecution.